08.10.2024р.Гр.41. Історія України. Урок №14

Тема: Практичне заняття 2. Автономісти і самостійники: порівняльний аналіз програмних документів українських політичних партій.

Порівняйте, що спільного було у програмах політичних партій і чим вони відрізнялися?

Програма Русько-української радикальної партії

Зважившн, що теперішні економічні політичні і культурні потреби нашого простого народа і інтелігенціі такі, що обі наші старші партіі – народовска і москальофільска, – при своіх основах і цілях не в стані заспокоіти тих потреб, – ми, руско-украйінскі радикали, порозумівшися приватно в днях 4 і 5 н. ст. жовтня 1890 р., виступаємо отсе яко нова партія під назвою Руско-украйінска радикальна партія з ось якою програмою:

А. ПРОГРАМА МАКСІМАЛЬНА

1) в справах суспільно-економічних змагаємо до переміни способу продукціі згідно зі здобутками наукового соціялізму, т. є. хочемо колективного устрою праці і колективноівласностисредствпродукційних;

2) в справах політичних хочемо повноі волі особи, слова, сходин і товариств, печаті і сумліня, забезпеченякождій одиниці, без ріжниці пола, як найповнійшого впливу на рішанє всіх питань політичного житя; автономіі громад, повітів, крайів, у справах, котрі тількойіхдотикають; уділенякождомународовиможности як найповнійшого розвою культурного;

3) в справах культурних стоімо на грунтіпозитівноі науки, за раціоналізмом в справах віри і реалізмом в штуці, і домагаємося, щоби всі здобутки культури і науки сталися власностіювсегонарода.

Б. ПРОГРАМА МІНІМАЛЬНА

а) в справах економічних

змагаємо до матеріяльногодобробиту всіх робітних людей і усуненя всякого визискуваня економічного. Щоби до того дійти, уважаємо потрібним перевести на разі отсі реформи.

I. Реформи в цілиповздержаня скорого твореняпролєтаріяту:

1) знесенє податку ґрунтового і взагалі річевого і заведенєпрогресівного податку доходового з узглядненєм вільного від оподаткованя мінімуму істнованя;

2) винятє з під екзекуціїтакоіскількостигрунту з приладами господарскими, котра для удержаня при житю родини рільника є конечно потрібна (мінімум екзістенції);

3) заборона екзекуції на субстанцію грунту а ограниченєекзекуціїтілько на дохід з грунту;

4) супротивляємосязаведенюнеподільностигрунтівселянскихякосредству до витвореня маси пролєтаріяту рільничого;

5) супротивляємося примусовому переведенюкомасації, котре би грозило покривдженємбіднійших селян, але стоімо за підпиранємдобровільноікомасації через усякі улекшеня податкові, стемплеві і правні;

6) супротивляємосязаведенюцла на продукти рільні і всі продукти конечно потрібні до житя, бо се утруднює істнованєбіднійшим верствам, а допомагає тілько до збогачуваня заможних капіталістів; в загалі єсьмо противні всякому протегованю богатирів і капіталістів на шкоду бідних верстов.

II. Реформи зміряючі до витвореняпостійноігромадскоіорганізаціінародноіпродукціяко одинокого способу розвязаняпитаня суспільного:

1) щоби дотеперішна спільність громадска, де вона ще істнує, не роспадалася, єсьмо за безоглядним заказом діленягромадского добра;

2) маючи на цілі, щоби вся земля з часом, в дорозі правній, перейшла на власність громад, уважаємо потрібним

публичнедопомаганє громадам при набуваню на власність громадску земель лежачих в йіх границях, через признанє громадам реального права першенства при всяких ліцітаціях і продажах з вільноі руки і через утворенєвідповідноікредитовоі й операційноіінстітуції для достарчуваня фондів на такі закупна;

3) задля тоісамоіцілиєсьмо за зреформованєм устави спадковоі в той спосіб, щоби безтестаментарненасліджуванє землі було ограничене лише до найблизших кревних (напр. до 3-ого коліна) і жінки, а щоби грунтспадковий переходив на власність громади без огляду на те, чи се грунтрустикальний, чи домінікальний;

4) для виобразуваня селян в господарці громадскій, єсьмо за основанемпубличнихінстітуційгосподарско-наукових і за організацією фахового надзору над господаркою громадскою;

5) для виобразуванянарода в продукціі промисловій і в техніці ціркуляціі продуктів, єсьмо за закладанєм і удержуванємгромадских спілок промислових і торговельних;

6) взагалі єсьмо за найширшою організацією всіх людей робітних без ріжниці заводу в цілі самооборони противвизискуваня з боку капіталізму і для взаімноі помочи.

III. Реформи в публичній господарці скарбовій:

1) жадаємо, щоби через ограниченє видатків на мілітарізм і віддане як найбільше діл адміністраційних в руки самих горожан, заведено як найбільшу ощадність ві всіх видатках публично-державних і тим способом улекшено тягар біднійшим верствам і усунено всі ті міри фіскалізму, що спиняють економічний поступ особливо клясбіднійших;

2) для того жадаємо цілковитого знесеня монополю соли, лотеріі, зменшеня оплат і тягарів фіскальних від спілкових предприємств, знесеня податків посередних від конечних потреб житя, а перенесеняйіх на предмети збиткові, знесеня оплат від менших спадків і т. д. Взагалі, стоячи за запевненємкождому мінімум екзістенціі вільного від податків, єсьмо за тим більшим оподаткованєм великих спекуляційних операцій капіталістичних;

3) жадаємо, щоби правительствопричинювалося до економічного піднесеня краю – через регуляцію рік, охорону лісів, підпомаганє мас робучих, а не капіталістів і визискувачів.

б) в справах політичних

І. Зваживши, що Руско-украйінскій радикальній партіі приходиться поперед усего працювати в рамах Австріі, ми в общедержавних справах політичних будемо йти солідарно з усякою партією, котра змагати буде до отсих реформ політичних:

1) заведенє загального, безпосередного, тайного голосованя і усуненя всяких привілегій політичних одних станів над другими, остаточно через знесенє курій виборчих при виборах до всяких репрезентацій державних, краєвих, повітових і громадских. Під правом голосованя розуміємо актівне і пасівне право вибору. Право те повинно бути признане як мущинам так і женщинам;

2) реформа теперішного мілітаризму в такий спосіб, щоби виобразуванєвійскове сталося ділом школи, щоби війска постійні були знесені і натомість заведене людове ополченє та щоби Австрія як найдіяльнійше виступила в сучасних змаганях до усуненя війн, в ролі судів мировых міжнародних, розвою права міжнародного, завязуваня правдивих союзів мировых і т. і.;

3) запановане у внутрішній політиці Австріі правдивого автономізму, котрий би бачив силу монархіі в як найкрасшім культурнім і національнім розвою провінцій і народностей і в задоволюваню всіх йіх жадань, котрі змагають до сеіцілі;

4) рішуча боротьба з усякими ограниченями свободи одиниці, корпорацій, провінцій і народностей в заспокоюванюсвойіхматеріяльних і духових потреб; боротьба, особливо через знесенє всяких законів виємкових, з усякими реакційними, експлуататорскими і антігуманнимизмаганями чи то одиниць, корпорацій, чи цілих сістем урядових;

5) популяризація юрісдікціі через відданє справ дрібнійших карних і цівільних до компетенціі судів громадских, розширенєатрибуціі судів присяжних на всі важнійші проступки і провини, знесенє

цензу цри виборі судів присяжних і дорученє вибору головноілісти громадам, заведенє як найкоротшоі процедури устноі в справах цівільних, безплатний вимір справедливости і відвічальність урядників за всяке нарушенє законів підчас урядованя – перед судом присяжних.

II. Зваживши, що Руско-украйінскій радикальній партіі приходиться працювати головно в східній Галичині, ми в справах краєвих будемо йти солідарно з усякою партією чи групою, котра змагати буде до отсих реформ краєвих:

1) як найширший розвій автономіікраєвоі так, щоби всі жизненні справи краю були полагоджувані в самім краю;

2) усуненє централізму і бюрократизму в справах автономічних і адміністраційних і запевненєгорожанам як найбільшого безпосередного впливу на хід усіх справ адміністрацііавтономічноі і державноі.

III. Зваживши, що розвій мас народних можливий тілько на грунті національнім, Руско-украйінска радикальна партія в справах національних змагати буде до піднесеняпочутянаціональноісамосвідомости і солідарности в масах усегоруско-украйінскогонарода, через літературу, збори, зйізди, товариства, демонстрації, відчити, печать і т. і.

в) в справах просвітних

Руско-украйінска радикальна партія, вважаючи на те, щоби здобутки позитивноі науки сталися власностію цілого народа, домагаєся:

а) що до організації просвіти:

1) цілковито безплатноі науки по школах народних, середних і університетах;

2) організаціідержавноіпубличноі помочи для доставленяспроможности обрадуватися незаможним клясам суспільним;

3) можностикористаня з науки в школах народних, середних і університетах для всіх без ріжниці пола;

4) підвисшеня видатків на просвіту взагалі, а просвіту народну особливо;

б) що до самої науки:

1) переміни теперішної системи шкільної з тим, щоби школи народні були уладжені в напрямі реальнім і подавали знанє, більше відповідне вимогам житягромадского;

2) переміни теперішньої системи шкільної в тім напрямі щоби розширено обсяг наук природничих, а обмежено класицизм по середних школах, щоби подавано здобутки позітивної науки і по питанням суспільним та природничим;

3) усунення з науки шкільної всякого догматизму.

Не обмежуючися на науку шкільну, Русько - українска радикальна партія буде старатися популяризувати здобутки позітівноговсесвітного знання, особливо наук про справи соціяльні та економічні.

У Львові, 6 н. ст. жовтня 1890.

В іменіприсутних на з'їзді: др. Данилович Северин, ЛевіцкийЕвгеній, Павлик Михайло, Франко Іван, др. Яросевич Роман.

Режим доступу: http://zbruc.eu/node/42575

З програми Революційної української партії

Кінець XIX віку визначився з'явищами, що характеризують новий поворот в історії людськості. Сі з'явища свідчать за те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої «боротьбою націй», вже почався, і закінчення наближається. Ті з'явища – се уоружені повстання зневолених націй проти націй-гнобителів. [...]

Ми визнаємо, що наш нарід теж перебуває у становищі зрабованої нації.

Отже, коли справедливо, що кожна нація з огляду на межинародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежовану змогу всестороннього розвитку духовного і осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишний розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності єсть метою, – тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність єсть головна умова існування нації, а державна незалежність єсть національним ідеалом в сфері межинаціональних відносин.

Отже, виникає питання, чи визволення національне можливе для нас?

П'ятий акт драми ще не наступив для нашої нації: вона переживає ще й досі довгий і важкий антракт у своїй історії: за коном щось діється, йде якась пильна праця, від часу до часу грюкотить грім, але завіса ще не піднялася. [...]

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя Українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі ці слова: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ». Вона віддає себе на служіння цьому великому ідеалові, і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружія, доти всі покоління Українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна уважається также відповідною, як і боротьба фізичною силою. Потреба боротьби випливає з факту нашого національного існування. Нехай наша історія сумна й невідрадна, нехай ми некультурні, нехай наші маси темні, подурені, ми все ж існуємо і хочемо далі існувати. І не тільки існувати, як живі істоти, ми хочемо жити, як люди, як громадяни, як члени вільної нації. Нас

багато – цілих 30 міліонів. Нам належить будуччина, бо зовсім неможливо, щоб 1/30 частина усієї людськості, ціла велика нація могла зникнути, могла бути задушеною, коли вона спроможна воювати з цілим світом! Ми існуєм, ми відчуваєм своє існування і своє індивідуальне національне «я». Наша нація у своєму історичному процесі часто була несолідарна поміж окремими частинами, але нині увесь цвіт української нації по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією надією: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ». Нині ми всі солідарні, бо зрозуміли, через що були у нас і Берестечки, і Полтава. Ми відродилися з грунту, наскрізь наповного кров'ю наших предків, що полягли в боротьбі за волю України, ми виссали з молоком наших матірок стародавню любов нашої нації до вітчизни і її свободи і ненависть до насилля над нами. Як не можна спинити річку, що зламавши кригу навесні, бурхливо несеться до моря, так не можна спинити нації, що лама свої кайдани, прокинувшись до життя. Наша нація ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу. Але ми мусимо пам'ятати, що ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його посланці. Сей великий – увесь нарід український.

Але, як партія бойова, партія, що виросла на грунті історії і єсть партією практичної діяльності, ми зобов'язані вказати ту найближчу мету, яку ми маємо на оці. Ся мета – повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас силою. Наша нація довго нездужала, але нині вже стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу, і перший ступінь до неї – Переяславська конституція.

Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий. Але ми розуміємо й те, що це вже остання боротьба, що потім вже ніколи не настане слушний час до нової боротьби. Ніч була довга, але ранок наблизився, і ми не попустимо, щоб проміння свободи усіх націй заблищало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи! Ми востаннє

виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмремо. [...] Ми не хочемо довше бути євнухами, не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України. Сини України! Ми, як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось усе більшої сили й завзяття. Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь по Україні і кожен, в кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось!

Нехай страхополохи та відступники йдуть, як і йшли, до табору наших ворогів, їм не місце поміж нами, і ми проголошуємо їх ворогами вітчизни. Усі, хто на цілій Україні не за нас, ті проти нас. Україна для Українців, і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружія. І пам'ятаймо, що слава і побіда – се доля борців за народну справу. Вперед! І нехай кожен з нас пам'ятає, що коли він бореться за народ, то мусить дбати за весь народ, щоб цілий народ не згинув через його необачність.

Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!

Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / упоряд.: В. Ф. Шевченко та ін. – К. : Консалтинг, Фенікс, 1993. – С. 29–40.

З програми Української народної партії

Українська Народна Партія єсть партія робітницької маси українського народу; єсть партія українського міського і сільського пролетаріату.

Усіх Українців, хто виробляє, продукує, хто живе з власної праці, усіх, кого визискують і кривдять: робітників фабрик і заводів, сільських і міських, робітників-ремісників, робітників транспорту і торгівлі, робітників інтелігентних фахів, хліборобів-наймитів і тих, хто робить на власнім грунті, але без наймової праці, – усіх їх має об'єднати Українська Народна Партія для боротьби з пануючими, гноблячими і визискуючими.

Українська Народна Партія визнає соціалістичний ідеал як єдиний, котрий може остаточно задовольнити український і інші народи, знищити визиск, безправ'я, знищить сучасний устрій, збудований на насиллі, примусі, нерівності і пануванні.

Цей ідеал такий: взагалі, знаряддя виробу – фабрики і заводи на землі, оселеній українським народом, мусять належати Українцям-робітникам, а земля (рілля) – Українцям-хліборобам.

1. Головні завдання Української Народної Партії – просвітити, освідомити Українців – робітників і хліборобів з боку розуміння їх національних і класових інтересів.

2. Зорганізувати освічений і свідомий своїх інтересів український пролетаріат у Всеукраїнський союз Українців-робітників.

3. Зорганізувати так само Українців-хліборобів у Всеукраїнський союз хліборобів-Українців.

Необорна спільна сила з'єднаних Українців – робітників і селян учинить захват політичної власті на Україні, знищить визиск, насилля, нерівність і утворить непідлеглу Україну – Республіку вільних працюючих людей.

Аби осягнути свої завдання, Українська Народна Партія лічить необхідним і доконечним: Українці-робітники мають свої організації економічного і політичного характеру, мають свої каси і свою програму діяльності. Так само і хлібороби.

Українським робітникам – членам великого 30-міліонного народу, цілком не до речі виступати без своєї власної фізіономії в російських робітницьких організаціях і служити покірною масою для виконання приказів московських чи петербурзьких робітницьких організацій. Так само не до речі складати партію, яка була хвостом, причепою російських робітницьких партій.

Українські робітники складають свою незалежну робітницьку партію, яка в своїй діяльності не підлягає ніяким обмеженням і контролю, бо знають, що тільки свої власні організації, своя власна робітницька партія можуть оборонити інтереси українського пролетаріату; що тільки свої власні організації

дадуть українському пролетаріату політичну і економічну силу, яка забезпечить його від утисків і визиску. [...]

Свідомому робітнику-Українцю зовсім не секрет той факт, що робітники і селяни – Поляки хочуть захватати політичну вдасть на своїй землі, Москалі на своїй, Литовці на своїй. Свідомий Українець-робітник знає, що ніхто не прийде, аби захватати політичну власть на Україні, – віддати потім її до рук українського пролетаріату. Свідомий Українець-робітник знає, що визволення українського пролетаріату єсть справа самого українського пролетаріату і нікого більше.

Український пролетаріат мусить захватати політичну власть на Україні, аби забезпечити собі щасну будучину. [...]

АГРАРНА ПРОГРАМА

[...] Капіталістичне господарство упало в краю величезного капіталу і величезних земельних маєтків в Англії і Ірландії і змінилось господарством фермерським, упало у Франції і Західній Германії, в німецьких провінціях Австрії: його убив незвичайний ріст заробітної плати.

[...] Капіталістичне господарство держится ще там, де низька заробітна плата і темний, некультурний народ, і, головним чином, по землях, де живуть нації зневолені: в східних провінціях Австрії – в Галичині, Буковині, в Східній Прусії, в Російській Україні, хоч тут воно щороку упадає і упадає.

[...] На заході, да почасти і у нас, капіталіст неохоче вкладає капітал в землю, бо капітал не грає такої ролі в сільському господарстві, як в промисловості. В сільському господарстві він обертається поволі; машини варті дуже дорого, хоч роблять вони дуже короткий час.

На цій підставі вимагаємо на Україні:

1. Усіх сільських робітників-рільників наділити землею.

2. Хліборобам-власникам, що не можуть прожити із своїх земельних грунтів, дорізати землі з земельного фонду.

3. Фонд земельний складають на Україні землі казенні, удільні, монастирські, поміщицькі.

Цей земельний фонд колись належав українському народу на правах власності, його силою одібрано. Натурально, під час всеукраїнської революції уся ця земля буде конфіскована і повернена без відшкодування її давнім правним власникам.

Але ж до того часу У.Н.П. вимагатиме:

1. Закони, які сприяють переходу земель на Україні в селянські руки.

2. Закони про викуп на вигідних для селян умовах, примусовий для дідичів і добровільний для селян.

3. Норміровкаарендної плати; висота арендної плати мусить відповідати доходності од землі.

4. Обмежити право дідичів щодо аренди, знищити короткоченцевіаренди. [...] Дідич мусить заявити про відмову в аренді за два роки.

5. Аграрні незалежні суди (тільки не коронні), змагання (спори) між дідичем і робітником чи арендаторами рішає суд третього (третейський суд).

6. Контракти, які суд визнає шахрайськими, недійсні.

7. Знесення майоратних законів і взагалі законів, що зв'язують розпорядження власною землею.

8. Коли поміщик відмовляє в аренді, він мусить уплатити арендатору за усі поліпшення в господарстві, що арендатор зробив (оцінку робить «суд третього»).

9. Поміщик не має права силувати арендатора-селянина щодо способу господарства. Ми того надаємо таку велику вагу арендній справі, бо певні, що підвищення зарібної плати на Україні уб'є капіталістичний спосіб оброблення землі (економій), дідичі перестануть самі управляти землею і здаватимуть її селянам в

аренду, як то уже є і тепер на Україні, як то сталось в Ірландії, Англії, Франції, Германії, Австрії і т. д.

Перехід від капіталістичного господарства до арендного фермерства нам тим корисний, що тоді кожному найтемнішому чоловіку стане ясно, як вдень, що клас земельної аристократії, що живе з аренди – єсть клас суспільних паразитів, клас шкідливих трутнів, який усунути для громадського добра повинно, аби оберегти суспільство од морального розкладу.

Українці-хлібороби мусять зорганізуватись у Всеукраїнський союз хліборобів, аби оборонити свої національні права і класові нтереси.

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗЕМЛІ

Той факт, що в часи минулого аристократія захватила силою меча величезні посілості земельних хліборобів – власників, зоставивши їх безземельним, той факт, що наряду з невеликим числом земельних магнатів, що потопають в розкошах, живуть міліони безземельного люду, які вирождаються від нелюдської праці на усіх паразитів, – давно звернули увагу на себе учених. Вони давно вишукують способи, аби зарадити загальнонародному лиху.

Один з цих способів – націоналізація землі. [...]

Націоналізувати землю – значить зробити її власністю тієї нації чи народу, що цю землю оселяє, тільки власністю не окремих одиниць, а власністю усієї нації; кожний член нації, що заробляє з землі, бере її тільки до уживання.

Націоналізувати землю на Україні – значить зробити її національною власністю українського народу; кожний член української нації, що живе з землі, бере землю до уживання, скільки може обробити її власноручно, без наймита.

Націоналізація землі на Україні для запровадження соціалістичного строю і соціалістичного оброблення землі – це наш ідеал і наше конечне завдання, бо тільки єдине таким шляхом назавше розв'яжеться аграрне питання на Україні. [...]

ДО ЗАГАЛУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

[...] Усі соціалістичні партії висловлюються за знесення сталого (постійного) війська, за заміну його загальнонародною міліцією. Ясно, що поки будуть класи, доти буде стале військо, бо без постійного війська вищим класам нічим буде боронитись од демоса, од з'єднаних робітників і селян. Як тільки стале військо буде скасовано, і заведена замість його народна міліція – цей день буде останнім днем панування вищих класів, бо їм нічого не вдіяти проти озброєної демократії.

Але ж коли демократія запанує цілком, цебто клас капіталістів перестане існувати, коли фабрики і заводи належатимуть робітникам, а земля хліборобам, коли настане соціалістичний устрій, чи тоді потрібне озброєння нації, чи потрібно учитись тоді усім військовим вправам? На це ми скажемо: непотрібно, бо далеко перед запровадженням соціалістичного устрою національне панування мусить бути знесене по всій землі.

Помиляються ті, що вчать, ніби соціалістичний устрій може бути разом по усій землі. В соціалістичний устрій, як ідеал устрою, вступлять народи тільки незвичайно високої культури. Ані один народ не жде другого, поки той не наздогоне його по освіті, а стараються пертись вище і вище по ступенях культурної драбини, незважаючи ані на що.

Наше завдання, аби український народ в цій справі, в своїм стремлінні до ідеального устрою, до устрою соціалістичного, не був позад інших культурних народів. [...]

ПРОСВІТА

В справі культурній і просвітній Українська Народна Партія ставить завданням: народ, що не має власні школи, натурально мусить бути темний, некультурний; він складає нижчі класи, класи пролетаріату сільського й міського і, таким чином, сходить на служебну роль іншим народам, більш культурним, виконує рабські обов'язки до останніх.

Таке становище українського народу в Росії і Австрії, і Венгрії, незважаючи на його велику численість (це стосується до Росії).

Українська вільна школа буде для українського народу тим світлом, що розжене густу темряву, якою його окутали різні непрохані просвітники москалізатори, полонізатори, мадьяризатори; українська вільна школа буде тим світлом, що освітить шлях до свободи, буде тим огнем, де гартуватиметься вільний дух, який розтопить наші довговічні кайдани. Українська вільна школа дасть народу українську інтелігенцію, дасть йому організаторів, агітаторів; ця інтелігенція просвітить український народ, розів'є національну і класову свідомість робітника і хлібороба – зорганізує їх. [...]

ВІЛЬНА НЕПІДЛЕГЛА САМОСТІЙНА РЕСПУБЛІКА – УКРАЇНА РОБОЧИХ ЛЮДЕЙ

[...] Аби позбутись бюрократичної централізації, яка єсть ворог свободи взагалі, Самостійна Республіка Україна будучини мусить бути спілкою вільних і самоправних українських земель, що різняться умовами життя: такі: Слобожанщина, Правобережна Україна, Запоріжжя, Кубань, Чорномор'я, Полісся, Галичина і т. д.

Будуємо і боремося за Самостійну Україну зовсім не для того, аби в їй панували капіталісти, хоч і українські. Весь час боротьби не забуваємо, що єдине соціалістичний ідеал може остаточно задовольнити український пролетаріат і, взагалі, працюючий український люд.

Самостійна Україна буде республікою вільних людей, свободних від гніту і експлуатації, республікою людей свободної праці. [...]

Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / упоряд.: В. Ф. Шевченко та ін. – К. : Консалтинг, Фенікс, 1993. – С. 46–76.

Політична платформа Української радикальної партії

Сучасне становище українського народу таке тяжке, що досі ще не було ніколи. [...]

Таке життя нашому народові в Росії, коли з погляду політичного й культурного частці цього народу в Австро-Угорщині трохи ліпше, то з погляду економічного може, ще гірше, ніж у безправній московській державі.

Не ліпше наше становище як нації: нас поділено між трьома державами, наше національне ім'я як народу й краю офіціально не існує; маленьку волю наша мова має тільки в Галичині та на Буковині, в Угорщині жменька нашого народу ледве дише; в Росії нашу мову скрізь заборонено, нас силкуються денаціоналізувати з найбезсоромнішою жорстокістю, і ми не маємо тут ні одної національної інституції.

Таке становище рідного народу й краю кладе на кожного свідомого й чесного чоловіка повинність стати в обороні прав на людське життя робочих мас і нашої нації. Першою потребою тут буде освідомлювання мас робітників і так званих освідчених класів, щоб вони зрозуміли становище і забажали боротися за те, щоб його змінити; друге – потреба організуватися для цієї боротьби, щоб зробити її систематичною та інтенсивною. Яких форм набере ця боротьба, залежатиме від того, як поводитиметься з нами теперішній уряд; наша ж повинність – довести кожного до того, щоб він, у спілці з іншими, був готовий оборонити і оборонив своє право всіма способами.

Зрозуміло, що в попередніх словах ми говоримо переважно про роботу на Вкраїні російській, бо їй, як частині нашої землі, найбільш безправній, треба допомогти попереду усього: вона ж не має навіть таких прав, як Галичина або Буковина! Через це, а також і через те, що Українська Радикальна Партія організується зараз на території України російської, тут у першій лінії маємо почати боротьбу. Партія певна, що здійснити всі її соціальні ідеали можна тільки при повній політичній самостійності українського народу і необмеженому його праві вирішувати самому у всіх справах, які його торкаються. Вибороти таке становище для нашого народу буде нашою метою.

Але, зважаючи на обставини, в яких знаходимося, які зараз маємо, мусимо згодитися, що поставлена вже на чергу мета – перетворити Росію на державу конституційну, – мусить бути на сей час і нашою метою; тільки що ми маємо свій погляд на те, якою мусить бути ця нова зреформована Росія, погляд, який випливає з нашого становища як нації недержавної і пригніченої. [...]

II

Щодо ладу на території України, то всіма справами має тут порядкувати Українська виборна Народна Рада. Вона складається з послів, оплачуваних з крайових коштів і вибраних на підставі:

а) загального, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням;

б) пропорціональності виборів. Право обирати і бути обраним має належати кожному громадянинові 21 року без різниці полу. Стоїмо за законодатний період не довший, як три роки, за народне законодавство (референдум та ініціативу) і за те, щоб вибори і голосування відбулися в назначені у законі празникові дні.

Народна Рада сама виробляє крайову конституцію, яку не може ні відмінити, ні скасувати загальнодержавний парламент. Крайова конституція мусить дати право широкого самоврядування сільським і міським громадам, а також тим округам, у які громади могли б об'єднатися. Кожна така округа має свій окружний сейм з правом самоврядування в межах округи.

Крайова Народна Рада, окружні сейми і громади доручають виконувати свої постанови вибраним людям, відповідальним, перед тими зборами, які їх вибрали. Ця виборна влада і, взагалі, всі урядовці мусять бути крайові люди; вони відповідальні також перед судом, до якого їх можна притягнути, минаючи їх зверхність. [...]

Мова в урядових, освітніх та інших інституціях вживається українська. Люди інших національностей на українській землі забезпечуються правом вживати рідну мову в інституціях, до тієї людності належних. Ніяка віра чи церква не може бути крайовою.

Всі церковні інституції оплачують та ними порядкують ті, для кого вони існують, ніякі крайові чи загальнодержавні уряди не мають права ані допомагати їм, ані встрявати до їх справ.

Освіта початкова має бути обов'язковою, безплатною і світською для всіх дітей. Підручники і їжа в школі усім дітям даються дурно. В середніх та вищих школах дітям, що мають хист до науки, безплатна освіта, а коли треба, то й способи до життя з крайових або громадських коштів. Освіта нижча, середня та вища належить до крайових справ, якими порядкують Народна Рада, окружні сейми і громади, але, за згодою автономних одиниць можуть бути визначені загальні норми для державних екзаменів, які відбуваються в крайових інституціях і крайовою мовою, але дають право на всю державу.

III

Признаючи, що всяка експлуатація людини, від кого б вона не йшла – від людини, громади, краю чи держави, – має бути скасована, що земля зі всіма її багатствами, всі фабрики, заводи, робітні і всі засоби й знаряддя до праці мусять стати спільною власністю робочих людей, Партія у справах економіки домагається:

а) щоб знищити всі посередні податки і замість їх завести безпосередній прогресивний податок на прибуток та спадщину;

б) щоб викуповувати на власність краю, округ чи громад усякі підприємства і, поперед усього, такі, як залізниці, пароплави, копальні, освітлювання і т. д.;

в) щоб підтримувати громадське, товариське (кооперативне) користування підприємств.

Зокрема, щодо справ аграрних, Партія домагається:

а) щоб усі землі державні, удільні, монастирські, церковні й безхазяйні стали крайовим земельним фондом під порядкуванням краю, округи чи громади і той фонд використовувався задля потреб хліборобів;

б) щоб до того ж фонду коштом крайовим, окружним чи громадським викуплено примусово всі землі приватних власників;

в) щоб води й ліси стали власністю краю;

г) щоб поперед усіх цих операцій Українська Народна Рада видавала заборону купувати на приватну власність землю більше зазначеної норми. В інтересах цієї операції, а також, щоб допомогти зараз же безземельним і малоземельним хліборобам і, взагалі, поліпшити хліборобство, домагаємося таких законів:

1) безземельні або малоземельні одержують наділи з крайового земельного фонду;

2) хліборобові стає вільно порядкувати своєю землею, відділивши її від громадської;

3) касуються: викупна плата і всякі податки, що платять тільки хлібороби;

4) крайовим коштом перемежовуються землі, щоб знищити «черезполосицю»;

5) дорожні й усілякі інші натуральні відбутки переходять на краєвий кошт;

6) заводиться добра господарсько-хліборобська освіта;

7) край підтримує всяке товариське використання землі;

8) створюється арендове право, що забезпечувало б арендареві-хліборобові результати поліпшення і ненадмірнуарендну плату; посередницькі бюро мають регулювати цю плату на користь хліборобам та розбирати спори між хазяями й орендарями (посесорами). [...]

У справі робітничого пролетаріату по фабриках, заводах, робітнях Партія домагається цього:

1) восьмигодинний робочий день найманому дорослому робітникові чи робітниці і шестигодинний підліткові з 14 до 18 років. Щотижня найменше 36 годин відпочинку. Щороку кожному робітникові, коли він працює на одному місці не менше, як рік, два

тижні, вільних від роботи без утрати заробітку. Заборона працювати над призначені години, також і вночі; тільки дорослим робітникам-мужчинам вільно працювати вночі в тих спеціальностях, де з причин технічних інакше бути не може; але така праця не має бути примусовою і повинна ліпше оплачуватись. Заборона працювати жінкам там, де праця шкідлива жіночому організму. Вагітні жінки, не втрачаючи заробітку, вільні від праці на 4 тижні до родів і після їх, а також і тоді, коли праця шкодить жінці або дитині;

2) усі справи наймання, які можна упорядкувати законом, мають бути впорядковані, щоб забезпечити найманого від прямої експлуатації. Посередницьке бюро, складене з одпручників од робітників та хазяїв (рівно числом від кожних), рішає всі інші справи щодо наймання; бюро це, між іншим, визначає мінімум заробітної плати, тільки воно може визначати штрафи і всілякі інші одвертання з плати, воно ж, через своїх членів, контролює виплату робітникам заробітку (який має видаватися щотижня і тільки грішми), видання матеріалу, приймання й оцінку роботи й т. ін.). [...]

Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / упоряд.: В. Ф. Шевченко та ін. – К. : Консалтинг, Фенікс, 1993. – С. 82–87.

Зі звернення Української демократичної партії

Головні принципи нашої партії такі:

1. Знесення політичного абсолютизму, заведення парламентарного ладу, участь народу в державних справах на підставі загального безпосереднього, рівного, пропорційного і таємного голосування.

2. Свобода особи, слова, віри ... зборів, спілок, організацій, страйків. Знищення станів.

3. Заведення народної мови в школах, судах, адміністрації і у всіх громадських інституціях.

4. Вимагаємо для території, заселеної українським народом, автономії.

5. Щодо економічних питань: а) 8-годинний робочий день; б) державну пенсію всім робітникам, що дожили до 60-ти років; в) прогресивно-доходовий податок.

6. Визначаємо, що орудувати землею можуть тільки ті, що її обробляють.

№№. За народами, які живуть на території України ... ми визначаємо рівне право з українцями на задоволення їх національних, культурних, політичних та економічних потреб.

Гупан Н. М. Історія України : 10 кл. Рівень стандарту. Академічний рівень / Н. М. Гупан, О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Видавничий дім «Світ знань», 2010. – С. 32.

Із програми Української соціал-демократичної робітничої партії

...Українська с. д. партія перш за все і головним чином вимагає:

1) демократичної республіки – в якій найвища державна влада у всіх міжнародних і тих внутрішніх ділах, що стосуються всієї Російської держави, належить виключно одному виборному законодавчому зібранню народних представників;

2) автономії України з окремою державною інституцією (сеймом), якому належить право законодавства у внутрішніх справах населення тільки на території України;

3) загального, рівного, прямого виборчого права з таємним голосуванням для кожного громадянина старше 20 років; права кожного виборця бути обраним у всяку представницьку інституцію;

6) права кожної нації на культурне і політичне самоопределення;

7) широкого самоврядування (автономії) місцевого і крайового для всього населення держави;

8) необмеженої свободи слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків;

11) знищення усяких привілеїв класів, верств (сословій), походження, статі, релігії і націй;

12) рівноправності всіх мов у школах, судах, у крайових, громадських і державних інституціях;

13) проголошення релігії ділом кожного громадянина…;

15) заміни постійного війська народною міліцією.

Багатопартійна українська держава на поч. ХХ ст.: програмні документи перших українських політичних партій / упоряд. В. Журавський. – К. : Пошук, 1992. – С. 9–11.

Хто мав би очолити національно-визвольну боротьбу українського народу? Які методи боротьби визначені у програмах?

Чому процеси консолідації української нації на початку ХХ ст. були незавершеними? Сьогодні часто говорять, що українці надто політизовані. Чи погоджуєтесь ви з такою точкою зору? Що спільного в розвитку українського суспільства початку ХХ і ХХІ ст.?

Д/з: Повторити §§5-10.